

วรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นไทย พ.ศ.2530 - 2559

Thai Postmodern Literature from 1987 - 2016

ผศ.ดร.อรทัย เพี้ยยุระ

Asst. Prof. Dr. Orathai Piayura

อาจารย์ประจำสาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Lecturer Department of Thai Language Faculty of Humanities and Social Sciences
Khonkaen University

Corresponding author e-mail : orapan@kku.ac.th.

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นไทย พ.ศ.2530-2559 (Thai Postmodern Literature from 1987-2016) มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์น และ 2) เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทย โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีโพสต์โมเดิร์น ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทยและวิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นคัดสรรจากสามทศวรรษ คือ วรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2530-2539 1 เรื่อง คือ เรื่องเส้นทางที่ว่างเปล่า วรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2540-2549 1 เรื่อง คือ เรื่องปลายเทียน และวรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2550-2559 1 เรื่อง คือ เรื่องไส้เดือนตาบอดในเขาวงกต

ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นของไทยมีพัฒนาการมาจากความต้องการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่มีความแปลกใหม่ที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมที่มีอยู่ในยุคนั้น ส่งผลให้เกิดกระแสเรื่องสั้นแนวทดลองซึ่งได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกคือสภาพสังคมแบบโพสต์โมเดิร์นที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม วรรณกรรมคัดสรรที่นำมาศึกษาวิเคราะห์พบว่าการพยายามบูรณาการศิลปะเข้ากับชีวิตประจำวัน มีการปะปนของรูปแบบวรรณกรรมกระแสหลักและวรรณกรรมกระแสรองโดยใช้กลวิธีสหบทหรือสัมพันธ์บท (Intertextuality) มีการนำเสนอความแปลกใหม่ของการเล่าเรื่อง นอกจากนี้ยังพบว่าการนำเรื่องราวของเกย์มานำเสนอเป็นภาพสะท้อนวาทกรรมของคนชายขอบที่ถูกกดทับโดยวาทกรรมกระแสหลัก

คำสำคัญ : วรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นไทย

ABSTRACT

The research entitled Thai Postmodern Literature from 1987-2016 was aimed to 1) study the historical background of postmodern literature in Thailand and 2) to study the selected postmodern Thai literature. This research is Qualitative Research. Data were collected from documents on postmodern theories and histories, together with Thai postmodern literature from the three decades of 1987-1996, 1997-2006 and 2007-2016. The selected literature from the first decade was Senthangthiiwangplao (The Empty Road). The selected literature from the second decade was Plaiithian (The End of the candle). The selected literature from the third decade was Saideuntaabordnaikhaowongkhot (The Blind Earthworm in the Labyrinth).

The study found that Thai postmodern literature was developed from the authors' desire to escape from the cliché of so called 'soap opera' and the unpopular 'literature for life' at that time. This resulted in the experimental short stories which was influenced

by postmodern society and pluralism. The study of the selected literature revealed that 'art' was brought into everyday life. The high literature was brought to merge with low literature using intertextuality device. On the aspect of form, the study found that the new style of narrative was applied. In addition, the marginal discourse of homosexual which used to be suppressed was brought into light. Thai Postmodern Literature from 1987-2016

Keyword : Thai Postmodern Literature from

บทนำ

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มนุษย์เริ่มตั้งคำถามต่อความเชื่อดั้งเดิมของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของยุคสมัยใหม่ที่มีความเชื่อว่าความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ ศิลปะ ปรัชญาความรู้ จะส่งผลดีต่อมนุษย์ แต่เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สองและปรากฏการณ์อื่นๆที่แสดงให้เห็นว่าผู้คนในสังคมที่ยังขาดความมั่นคงในการดำรงชีวิต และต้องขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีและสิ่งอื่นๆ ทำให้นักปรัชญาบางกลุ่ม เช่น ฌ็อง ฟร็องซัวส์ เลียวตาร์ด (Jean-Francois Lyotard) มองว่าเป็นความล้มเหลวของแนวคิดแบบสมัยใหม่ (Modernism) และแสวงหาแนวทางใหม่ด้านศิลปะ ปรัชญา การเมืองและสังคม โดยมีฐานคิดจากคติสมัยใหม่ เกิดเป็นแนวคิดหลังสมัยใหม่ และภาวะสังคมแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) (Connor 2004:1-3)

คำว่า 'หลังสมัยใหม่' นี้เป็นคำที่ใช้ทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบันเพื่อแทนคำภาษาอังกฤษ postmodern หรือบางครั้งก็ใช้ทับศัพท์ว่า "โพสต์โมเดิร์น" ซึ่ง Mary Klages (2003) ได้อธิบายไว้ว่าเป็นแนวคิดที่มีการพัฒนามาจากแนวคิดแบบสมัยใหม่ (Modernism) โดยมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การปฏิเสธความเชื่อว่ามีความจริงแท้ที่อยู่เพียงหนึ่งเดียวและความคิดแบบเหมารวม ดังข้อความ

"Postmodernism is originally developed from modernism with the outstanding characteristic to refuse the ultimate truth and superiority of the metanarratives or the totalizing theories (Klages, 2003:1)."

ส่วน Steven Connor (2004) นักวิชาการและบรรณาธิการหนังสือชื่อ Postmodernism ได้ อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดหลังสมัยใหม่ ในบทนำหนังสือเล่มนี้ว่า

"Postmodernist theory responded to the sense that important changes had taken place in politics, economics, and social life, changes that could broadly be characterized by the two words delegitimation and dedifferentiation. Authority and legitimacy were no longer so powerfully concentrated in the centers they had previously occupied; and the dedifferentiation-for example, those between what had been called 'centers' and 'margins' but also between classes, regions, and cultural levels (high culture and low culture)-were being eroded or complicated (Connor,2004:3)"

คำอธิบายของ Steven Connor (2004) สอดคล้องกับ อธิษฐาน บุญมี (2542) ที่ได้ อธิบายว่า โพสต์โมเดิร์น ในเชิงการเมืองนอกจากจะทำให้มนุษย์สามารถมองโลกสมัยใหม่อย่างอิสระ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์มัน

ได้ชัดเจนมากขึ้นมั่งมันถนัดขึ้น ในทางความรู้ก็ทำให้หลุดพ้นจากกรอบสมมติฐานแบบโมเดิร์น อย่างเช่นปรัชญาความเป็นสากล ปรัชญาความก้าวหน้า หรือปรัชญาประเภทที่ต้องมีแก่นแท้ มั่นคง ถาวร เป็นอมตะ ซึ่งเอามาจากคริสต์ศาสนา เรื่องวิญญาณ เรื่องพระเจ้า หรือจากกรีกที่เรียกว่าภาวะอุดมคติ เป็นต้น เพราะฉะนั้นตัวปรัชญาโพสโตโมเดิร์น จึงเป็นตัวปรัชญาที่แย้งกับความเป็นสากล หรือความเป็นแก่นแท้ที่ขัดแย้งไม่ได้ ล้มล้างไม่ได้ ถกเถียงไม่ได้ พวก Postmodern หรือหลังสมัยใหม่ จะมีอิสระในการวิพากษ์ หรือความคิด เสร็จแล้วจะเป็นอะไรเขาอาจจะไม่เสนอชัด เพราะเขาถือว่ามิเยอะอยู่แล้ว ก็ขอถอดข้อหรือให้หมด แล้วจะทำอะไรต่อกันไป ซึ่งในที่สุด ถอด หรือ แล้วก็ออกมาคล้ายๆ กัน คือเคารพความหลากหลาย เคารพความแตกต่าง ยอมรับความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน สนใจในเรื่องของการกดขี่ในจุดย่อยๆ เช่น เรื่องผู้หญิง เรื่องเด็ก เรื่องผิวสี เลสเบี้ยน เรื่องเกย์ รวมถึงชนกลุ่มน้อยต่างๆ ที่ถูกกดทับ

วรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมในครั้งนี้นี้จึงมีลักษณะเฉพาะตัวหรือเอกลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นหลังสมัยใหม่ของคนในสังคม เนื่องจากวรรณกรรมโดยเฉพาะนวนิยายและเรื่องสั้นเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดเรื่องราวและเหตุการณ์ในสังคมได้ใกล้เคียงกับสังคมจริงเพราะเนื้อเรื่องในนวนิยายมีเค้าโครงมาจากชีวิตจริง หรือเหตุการณ์จากประสบการณ์ที่ผู้ประพันธ์ได้พบเห็น และสอดแทรกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ตนเองได้สัมผัสจนคุ้นชิน รวมไปถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้นวนิยายบางเรื่องยังสะท้อนปมปัญหาของสังคมในแต่ละยุคสมัย เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาหายสาบสูญ ปัญหาการเมือง เป็นต้น ดังนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่า “วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม” เพราะวรรณกรรมแต่ละยุคสมัยที่นักเขียนรังสรรค์ขึ้นมาขึ้นมานั้นมักเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม อีกทั้งยังเห็นความเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุค ทั้งความเปลี่ยนแปลงเรื่องการเมือง ความเชื่อ สังคมวัฒนธรรม การแต่งกาย จิตใจของคนในสังคม (ตรีศิลป์ บุญขจร 2542: 5)

การศึกษาวรรณกรรมที่เกิดในยุคโพสโตโมเดิร์นจะช่วยให้เห็นภาพของสังคมแบบโพสโตโมเดิร์นในประเทศไทยได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแนวคิดโพสโตโมเดิร์นในประเทศไทยตลอดจนอิทธิพลของแนวคิดนี้ต่อชนบทการประพันธ์วรรณกรรมของไทยจะช่วยให้เราเห็นภาพรวมของรูปแบบวรรณกรรมโพสโตโมเดิร์นของไทย เพราะงานเขียนโพสโตโมเดิร์นส่วนมากมักมีการดำเนินเรื่องที่แปลกไปจากวรรณกรรมในยุคก่อนๆ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ในแง่การให้ความรู้พื้นฐานและภาพรวมคร่าวๆ เกี่ยวกับวรรณกรรมโพสโตโมเดิร์นต่อนักศึกษาด้านวรรณกรรมและผู้สนใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมโพสโตโมเดิร์น
2. ศึกษารูปแบบและลักษณะของวรรณกรรมโพสโตโมเดิร์นในประเทศไทยจากวรรณกรรมคัดสรร

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษารูปแบบวรรณกรรมที่มีการประพันธ์โดยได้รับอิทธิพลของภาวะสังคมและวัฒนธรรมหลังสมัยใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 - 2559 ทศวรรษละ 1 เรื่อง รวม 3 เรื่อง คือ

วรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2530 - 2539 1 เรื่อง

วรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2540-2549 1 เรื่อง

วรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2550-2559 1 เรื่อง

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นไทยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทย และวิเคราะห์รูปแบบและลักษณะของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นคัดสรร ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

การศึกษาประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทยพบว่า วรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นในประเทศไทยเกิดจากนักเขียนทั้งกลุ่มกระแสหลักซึ่งเป็นนักเขียนรุ่นเก่าและมีชื่อเสียงอยู่ในวงการประพันธ์มานานแล้ว และกลุ่มกระแสรองที่เป็นนักเขียนรุ่นหลังและยังไม่ค่อยมีชื่อเสียงมากนัก โดยนักเขียนกลุ่มกระแสหลักได้พัฒนาแนวการสร้างสรรคผลงานจากแบบเดิม ส่วนนักเขียนกลุ่มกระแสรองได้พัฒนาแนวการสร้างสรรคแบบใหม่จนถือว่ามีลักษณะก้าวหน้า โดยผลงานในกลุ่มนี้มีกลวิธีการประพันธ์แบบใหม่โดยมีปรัชญาสมัยใหม่เป็นพื้นฐาน ถึงแม้ว่านักเขียนกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับการแสวงหาแนวทางใหม่ในการประพันธ์ แต่ก็ยังคงให้ความสำคัญแก่การนำเสนอภาพปัญหาของสังคมเป็นหลัก

ส่วนลักษณะและรูปแบบของวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นจากการศึกษาวรรณกรรมคัดสรรจาก พ.ศ. 2530 - พ.ศ.2559 พบว่าวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในห้วงเวลานี้ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลังสมัยใหม่นิยม มีรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างจากวรรณกรรมที่เคยมีมาในวงวรรณกรรมของไทยด้านกลวิธีการเล่าเรื่อง เนื้อเรื่องและสัมพันธ์ ซึ่งผลการศึกษาจากวรรณกรรมคัดสรรที่นำมาศึกษาวิเคราะห์พบว่าการพยายามบูรณาการศิลปะเข้ากับชีวิตประจำวัน เป็นการนำวรรณกรรมมาใกล้ชิดกับชีวิตมากขึ้น ยอมให้มีการปะปนของรูปแบบวรรณกรรมกระแสหลักและวรรณกรรมกระแสรองโดยใช้กลวิธีสหบทหรือสัมพันธ์ (Intertextuality) เช่น เรื่อง ปลายเทียน ซึ่งเป็นวรรณกรรมในช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2540-2549 ที่มีการนำตัวละครและเค้าเรื่องจากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนที่มีชีวิตอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่ในเนื้อเรื่องและฉากของยุคปัจจุบัน มีการผสมผสานการใช้ภาษาวรรณคดีโบราณกับภาษาปากในยุคปัจจุบัน เป็นการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมกระแสหลักและวัฒนธรรมกระแสรอง

ในด้านรูปแบบของการประพันธ์ก็มีการนำเสนอความแปลกใหม่ของการเล่าเรื่อง เช่น ในเรื่อง ไล่เดือนตาบอดซึ่งเป็นวรรณกรรมจากช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2550-2559 ที่ใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบไม่ใช้เครื่องหมายคำพูดในบทสนทนาของตัวละคร ซึ่งเป็นความแปลกใหม่ที่สร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้อ่าน

นอกจากนี้ยังพบว่าการนำเรื่องราวของเกย์มานำเสนอในเรื่อง เส้นทางที่ว่างเปล่า ซึ่งเป็นวรรณกรรมจากช่วง พ.ศ. 2530-2539 ที่สะท้อนให้เห็นถึงวาทกรรมกระแสรองที่ถูกกดทับโดยวาทกรรมกระแสหลักตามที่มิเชล ฟูโกต์ (1926-1984) (อ้างใน ธีรยุทธ บุญมี 2551) ได้ถนัดรีว่าความคิด ทฤษฎีวาทกรรมที่อ้างตนเป็นความรู้ที่เป็นกลางต่อมนุษย์ชาติจำนวนมากถูกสร้างขึ้นมาอย่างมีเงื่อนไข เพื่อปกปิดอำพรางบางอย่าง และเพื่อปิดกั้นความรู้อื่นๆ ความจริงอื่นๆ อันเป็นการกดดัน บีบบังคับ บิดเบือน ละเลย หลงลืมอำนาจหรือการดำรงอยู่ของส่วนอื่นๆ เช่น ละเลยความสำคัญของจิตใต้สำนึก ของร่างกาย ของคนกลุ่มน้อย ของสตรี ของเกย์ และของเลสเบี้ยน เป็นต้น

บทสรุป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบว่าวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นของไทยมีพัฒนาการมาจากการต้องการสร้างความแปลกใหม่ให้กับวงการวรรณกรรม โดยการได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่ไม่เชื่อในความจริงแท้เพียงหนึ่งเดียว แต่เคารพและเปิดโอกาสให้กับความคิดที่แตกต่าง และหลากหลาย ทำให้นักเขียนกล้าที่จะสร้างผลงานที่แหวกขนบ ทำให้เกิดวรรณกรรมที่มีความแปลกและแตกต่างทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา ที่สะท้อนสภาพสังคมแบบโพสต์โมเดิร์นที่มีความหลากหลายของผู้คนและการไหลบ่าของกระแสวัฒนธรรมจากทั่วโลกตามความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก่อให้เกิดสังคมแบบพหุวัฒนธรรมที่ผู้คนในสังคมมีความหลากหลาย และต้องการให้สังคมเคารพในความหลากหลายนั้น ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษานี้จึงพบว่าวรรณกรรมโพสต์โมเดิร์นไทยและนักเขียนในยุคนี้มีลักษณะตามที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2559) กล่าวไว้ว่า “นวนิยายหลังสมัยใหม่เป็นนวนิยายแห่งสัมพันธ์ (intertextual novels) นักเขียนนิยายหลังสมัยใหม่ตระหนักอย่างมากกว่าพวกเขาต่างอยู่ในโลกที่ครอบคลุมโดยภาพแทน และโลกของขนบนิยม หรือประวัติศาสตร์ของการนำเสนอภาพแทนที่รวมถึงนวนิยายอื่น ๆ พวกเขาเป็นนักอ้างอิง เพราะพวกเขาอ้างอิง กล่าวถึง หยิบยืม สิ่งที่มีอยู่ในตัวบทอื่น ๆ และนำเสนอมันทั้งความจริงและเรื่องสมมติ ด้วยวิธีการหลากหลาย” (ธัญญา สังขพันธานนท์ 2559: 206-207)

เอกสารอ้างอิง

- แก้วแก้ว. (2544). **ปลายเทียน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อนดี.
- Barker.(2008). **Cultural Studies: Theory &Practice**. London: SAGE Publications.
- กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมมานนท์. (2549). **มองสังคมผ่านวาทกรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กฤษณะ คุปตมาร. (2554). **สุนทรียภาพการดัดแปลงข้ามสื่อจากวรรณกรรมเรื่องสั้นและภาพเขียนชุดภูตผีของหม เวชกร เป็นละครโทรทัศน์และหนังสือการ์ตูน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารการแสดง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช. (2551). **ความคิดหลังสมัยใหม่และวรรณกรรม**. วารสารหนังสือใต้ดิน. vol.14. pp.156-167.
- ตรีศิลป์ บุญขจร.(2542).**นวนิยายกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). **แฉนวนวรรณคดีทฤษฎีร่วมสมัย**. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์นาคกร. ธีรยุทธ บุญมี.(2550). **โลก Modern& Post Modern**. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- _____.(2551). **มิเชล ฟูโกต์**.กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- รชฏ นุเสณ. (2560). **ไล่เดือนตาบอดในเขาวงกต : วรรณกรรมสัจนิยม (มหัศจรรย์?) ในยุค”ทุนนิยมใหม่”**. วารสารศิลปศาสตร์ 17 (1)
- รัชพล มีฤกษ์. (2560). **ไล่เดือนตาบอดในเขาวงกต หลีกหนี หลุดพ้น จากเขาวงกต**. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2560 เข้าถึงได้จาก <http://www.praphansarn.com>.
- วีรพร นิตีประภา. (2560). **ไล่เดือนตาบอดในเขาวงกต**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.

- เสาวณิต จุลวงศ์. (2556). วงวรรณกรรมไทยในกระแสหลังสมัยใหม่. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 19 (4),3-35.
- เสาวณิต จุลวงศ์. (2557). วงวรรณกรรมไทยในกระแสหลังสมัยใหม่ (จบ). วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 20 (1),3-28.
- สันติ ทิพนา ราตรี ทิพนา และพิสมัย บุญอุ้ม. (2561). แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอในวรรณกรรมเรื่อง **ไล่เดือนตาบอดในเขาวงกต ของ วีรพร นิติประภา**.วารสารศรีวนาลัยวิจัย 8 (1)
- สุชีพ วรรณสุด. (2557). **วัฒนธรรมพันทาง : แนวทางการสร้างภาพยนตร์หลังสมัยใหม่ของผู้กำกับศิลปากร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภาตา. (2537). **เส้นทางที่ว่างเปล่า**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดับเบิลเดย์.
- Barker Bennington & Massumi.(1984). **The Postmodern Condition**. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Connor, S. (2004). **Postmodernism**. Cambridge. Cambridge University Press.